

Ann Helen Syversen

## Sørsamisk kulturarv på museum

En utstillingsanalyse av Saemien Sijte sin hovedutstilling

Bacheloroppgave i Arkiv og samlingsforvaltning

Veileder: Christina Ådland Næss

Mai 2024



NTNU

Kunnskap for en bedre verden



Ann Helen Syversen

# **Sørsamisk kulturarv på museum**

En utstillingsanalyse av Saemien Sijte sin hovedutstilling

Bacheloroppgave i Arkiv og samlingsforvaltning  
Veileder: Christina Ådland Næss  
Mai 2024

Norges teknisk-naturvitenskapelige universitet



**Ann Helen Syversen**

# **Sørsamisk kulturarv på museum**

En utstillingsanalyse av Saemien Sijte sin hovedutstilling

Bacheloroppgave i Arkiv og samlingsforvaltning

Veileder: Christina Ådland Næss

Mai 2024

## Forord

### Sammendrag

1. Innledning	4
1.1 Tema og problemstilling	4
2. Samiske museer i Norge	5
2.1 Saemien Sijte	5
3. Teori og metode	6
3.1 Utstillingsformidling	6
3.2 Samiske utstillinger	7
3.3 Analysere en utstilling	8
4. Utstillingsanalyse	10
4.1 Giejjide Goerebe	10
4.2 Trommen	13
5. Diskusjon	15
5.1 Utstillingskomponenter	15
5.2 Virkemiddel: visuell, farge, lys	16
5.3 Bilder fra nåtiden	18
6. Konklusjon	20
Litteraturliste	21
Figurligste	22

## **Forord**

Jeg vil takke min veileder Christina Ådland Næss som kom med gode råd og innspill under hele skriveprosessen. Jeg vil også takke mine foreldre, familie og venner som støttet og motiverte meg gjennom hele dette arbeidet.

## **Sammendrag**

Museumsformidling kan utføres på mange måter. I denne oppgaven skal jeg undersøke hvordan sørsamisk kulturarv blir formidlet i en museumsutstilling. Museet som oppgaven tar utgangspunkt i er Saemien Sijte, sørsamisk museum og kultursenter med lokasjon i Snåsa kommune, Trøndelag Fylke, Norge. Oppgaven utføres gjennom en utstillingsanalyse som vil se på hvordan utstillingen er oppbygd, hvilke virkemidler som benyttes og refleksjon rundt hvordan kulturarven blir formidlet.

## **Summary**

Museum convey can be done in many ways. In this paper, I will examine how South Sami cultural heritage is conveyed in a museum exhibition. The museum that the paper is based on is Saemien Sijte, a South Sami Museum and cultural center located in Snåsa municipality, Trøndelag County, Norway. The paper will be carried out through an exhibition analysis that will examine how the exhibition is structured, what tools are used, and reflection on how the cultural heritage is conveyed.



## 1. Innledning

Museum er samfunnsinstitusjoner som skal bevare, forske og formidle den kunnskap og samlinger de besitter. Hva som formidles er opp til hvert enkelt museum. Noen har som hovedmål å vise gjenstander eller fokusere på dagsaktuelle problemer og belyse dem gjennom historisk kontekst<sup>1</sup>. Alle utstillinger er forskjellige, og det finnes ingen fasit for hva som utgjør en god utstilling. Men de fleste er enig i at museumsutstillinger skal bli sett på som en opplevelsesutstilling, og ikke kun et område som gir noen fakta om en gjenstand i monter.<sup>2</sup> Det finnes mange ulike museum. Denne oppgaven kommer til å fokusere på samisk museum. Samiske museum er et tematisk museum, hvor de utstillinger som settes opp baserer seg på samisk språk, kultur, historie og andre samiske momenter som kan formidles og framstilles<sup>3</sup>.

### 1.1 Tema og problemstilling

Tema for oppgaven er museumsutstillinger med fokus på samisk kulturarv. Problemstilling for oppgaven er: Hvordan formidler Saemien Sijte sørsamisk kulturarv gjennom sin utstilling Giejide Goerebe – vi følger sporene? For å undersøke dette skal jeg gjøre en utstillingsanalyse av utstillingen Giejide Goerebe på Saemien Sijte. En analyse av utstillingen kan gi innsikt i hvordan museet har valgt å fortelle om sørsamisk tradisjon og historie. Hvordan de formidler innhold til publikum og hvilke inntrykk den gir publikum. Analysen skal brukes som et middel for å svare på problemstillingen. Den starter med et besøk på museet, hvor det noteres hvordan oppsettet av utstillingen er, hvilke inntrykk som gis gjennom utstillingen, hva som er valgt å fremvises.

---

<sup>1</sup> Huseby, Hege & Cederholm, Pia. «Introduksjon». I *Museumsutstillinger: Å forstå, skape og vurdere natur- og kulturhistoriske utstillinger*, redigert av Hege Børrud Huseby & Pia Cederholm. Trondheim: Museumsforlaget, 2017, 8

<sup>2</sup> Huseby & Cederholm «Introduksjon», 8

<sup>3</sup> Stortingsmelding. Nr. 23 (2020-2021). *Musea i Samfunnet: Tillit, ting og tid*, 13

## 2. Samiske museer i Norge

Utover 1990-tallet og 2000-tallet var det etablert flere tematiske museum der grupper som har vært underrepresentert i nasjonale og regionale institusjoner. Etablering av samiske museum, på egne samiske premisser, henger sammen med den økende samiske selvstendigheten, politisk og allmenn forståelse for urfolksrettigheter og retten til egen kulturarv og historieformidling.<sup>4</sup> Stortinget opphevet formelt fornorskningspolitikken i 1962. Dette skapte et sterkt ønske om å bygge selvstendige samiske institusjoner som medium og kulturhus, som kunne styrke den samiske identiteten. Opprettelsen av de samiske museene var en del av denne utviklingen, spesielt dokumentere og ivareta samisk kultur og kulturarven. Det første fysiske samiske museum i Norge, var i Karasjok da De samiske samlinger åpnet i 1972.<sup>5</sup>

### 2.1. Saemien Sijte

Saemien Sijte er et sørsamisk museum og kultursenter i Snåsa kommune, Trøndelag. Organisasjonen Saemien Sijte ble etablert som en kulturforening i 1964. Med hovedmål å realisere et samisk kulturhus med en samling av bruksting, samiske bygninger, duedtie/sløyd og andre kulturelle og historiske ting som kunne gi et bilde av sørsamisk liv og historie. Det var ikke før i 1979 etter flere finansieringsavslag, at bygningen ble ferdig. Det var allerede i 1986 man så behov for flere faglige ansatte, mer plass og tilrettelagte lokaler. Man planla derfor utbygning av Saemien Sijte. I 2006 ble Saemien Sijte omorganisert til en stiftelse og en kulturforening. Det nye bygget ble ferdig i årsskiftet 2021/2022, og innflytningsklart i 2022.<sup>6</sup>

I rapporten Prinsipper for Sametingets museumspolitikk fra 2020, beskrives de samiske museene og deres arbeid. For Saemien Sijte beskrives hvordan museets «hovedmål å være en sterk faglig og kulturelt forankret institusjon for forvaltning, forskning, formidling og fornying av den sørsamiske kulturarven. Samtidig skal Saemien Sijte være en kulturinstitusjon som bidrar til å styrke sørsamisk identitet».<sup>7</sup> Museet skal derfor bidra til at de besøkende skal få økt kunnskap om sørsamisk kultur, historie, samfunn og språk gjennom museets arbeid.<sup>8</sup>

---

<sup>4</sup> Meld.st. nr. 23 (2020-2021), 12

<sup>5</sup> Meld.st. nr. 23 (2020-2021), 13

<sup>6</sup> Saemien Sijte. (u.å.) «Historikk».

<sup>7</sup> Sametinget (2020) Prinsipper for sametingets museumspolitikk, 4-5

<sup>8</sup> Sametinget (2020) Prinsipper for sametingets museumspolitikk, 5

### 3. Teori og metode

Tema og problemstilling skal undersøkes og besvares med hjelp av utstillingsanalyse av Gjejjide Goerebe-utstillingen, samt relevant litteratur. Utstillingsanalysen i denne oppgaven baserer seg mest på arkeolog og museolog Stephanie Mosers metode, som hun skildrer i artikkelen “The devil is in the detail”<sup>9</sup>. Bakgrunnen er at den gir en god innsikt i hva å se etter når man gjør en analyse og hvilke spørsmål man eventuelt kan stille. I tillegg vil jeg se på utstillingsproduksjonsverktøyet Brillanten og dens ti utstillingselementer for å se utstillingens utforming som en helhet.

#### 3.1 Utstillingsformidling

«Tradisjonelt er museumsutstillinger det sted, hvor samlinger vises frem. I nyere tid har utstillinger også blitt forstått som et medium, et middel til å spre et budskap»<sup>10</sup>.

Museumsutstillinger er derfor et sted som formidler et budskap om et spesifikt tema eller gjenstand(er) til de besøkende. Begrepet formidling betyr mellomledd.<sup>11</sup> Det handler om den delen som overbringer informasjon eller kunnskap. Utstillingsformidling handler derfor om mellomleddet mellom utstillingens innhold og kunnskap, og publikum man overbringer denne kunnskapen til.

Ifølge forfatter og museolog Ole Strandgaard i *Museumsbogen: praktisk museologi*, «Udstillingens styrke ligger i at være visuel. Hvis du ikke kan omsætte din historie til noget visuelt, så kan det i grunden være den samme, for det er kun de få udstillingsbrugere, som orker å læse tekster. La mig tilstå en ting: jeg læser praktisk talt aldrig udstillingstekster.»<sup>12</sup>. Utstillingen gir mer utbytte for museet, når publikum får oppleve budskapet, uten å stå med en katalog for å forstå hva utstillingen handler om. Med andre ord så bør publikum kunne finne ut av budskapet med minst bruk av andre midler enn det visuelle. Det visuelle er en viktig del av formidling, hva man ser, og hvilke inntrykk man får. Andre kriterier som *Museumsbogen* presenterer er at en utstilling er autentisk, gir fri bevegelighet, tredimensjonal og en form for kommunikasjon, et språk.<sup>13</sup>

---

<sup>9</sup> Moser, Stephanie. «The devil is in the detail: Museum display and the creation of knowledge», 23-26.

<sup>10</sup> Strandgaard, Ole. *Museumsbogen: Praktisk museologi* (Højberg: Forlaget Hikuin, 2011), 226

<sup>11</sup> Naob (u.å.) <https://naob.no/ordbok/formidle>

<sup>12</sup> Strandgaard, *Museumsbogen*, 232

<sup>13</sup> Strandgaard, *Museumsbogen*, 225-232

Autentisiteten handler om at de gjenstander publikum ser på er de faktiske gjenstandene som for eksempel forfedrene har brukt, og ikke en reproduksjon<sup>14</sup>. Strandgaard poengterer at det finnes utstillinger uten en eneste original gjenstand, poenget retter seg mer på at publikum skal kunne stole på museene når de sier det er originalen.<sup>15</sup> Videre så må man ta tak i bevegelighet. I motsetning til teater- og kinosaler, så gir en utstilling mulighet til å gå hvor du ønsker, i ditt eget tempo, som det passer deg.<sup>16</sup> Dette er nok for å ha litt rom å gå på, istedenfor å føle at man går oppå de andre besøkende. I slike tilfeller kan det i verstefall ødelegge museumsopplevelsen fordi man heller har ønske om å komme ut av mengden. Bevegelighet har derfor en viktig rolle å spille for besøksopplevelsen.

### 3.2 Samiske utstillinger

Forfatter og arkeologiprofessor Bjørnar Olsen, skrev i 2000 en artikkel om representasjoner av samisk kultur i samiske museer. I den undersøkte han i hvilken grad "framveksten av samiske museum har bidratt til å endre og bestride det etnografiske bildet av samisk kultur som statisk og døende"<sup>17</sup>. Bakgrunnen for artikkelen er at framveksten av de samiske museene har gitt samene mulighet til å fortelle sin egen historie og kultur på sine premisser. Olsens undersøkelse av tre samiske utstillinger ved; De samiske samlinger, Inari og Åjitte<sup>18</sup> virker til å vise ganske lite forandring og ikke veldig forskjellig fra de norske museenes representasjon av samene. Artikkelen virker til å konkludere at i likhet med de norske museenes representasjon av samene, skaper også de samiske museene en forestilling om at samene er tidløse og uten evne til forandring.

Det europeiske og vestlige museene fra 1800-tallet og utover fokuserte på nasjonen og et felles samfunn med lik historie og identitet. Det var forestilling om et homogent og sammenknyttet samfunn med dynamisk folk (som kunne skape historie) med evne og vilje til forandring<sup>19</sup>. Mens de som ikke var en del av dette felleskapet ble oppfattet som uodynamisk, og derfor ikke egentlig en del av samfunnet. «Grupper, som urfolk og etniske minoriteter, ble derimot oppfattet som tidløse og uten forandring».<sup>20</sup>

---

<sup>14</sup> Strandgaard(2011) museumsbogen, 228

<sup>15</sup> Strandgaard (2011) *Museumsbogen*, 228

<sup>16</sup> Strandgaard (2011) *Museumsbogen*, 225-232

<sup>17</sup> Olsen, Bjørnar (2000). «*Bilder fra fortida?: Representasjoner av samisk kultur i samiske museer*», 16

<sup>18</sup> Olsen (2000) *Bilder fra fortida?*, 18,21-22

<sup>19</sup> Olsen (2000) *Bilder fra fortida?*, 16-17

<sup>20</sup> Olsen (2000) *Bilder fra fortida?*, 16

I artikkelen sier Olsen «En under-tekst som i større eller mindre grad kan leses ut av utstillingene ved alle de tre museene, er den egentlige samiske kulturen bare eksisterer i fortida»<sup>21</sup>. Olsen beskriver videre i artikkelen at det er fare for å gjenta de etnografiske forestillingene om samene som ble formidlet i de norske museene fra 1800-tallet. At utstillingene bidro til liten grad av alternativ representasjon av samene, selv om de har fått kontroll og mulighet til å fortelle sin egen historie selv<sup>22</sup>. Det vil være interessant å se om min utstillingsanalyse viser noe av det samme i dag, eller om den samiske kulturen nå formidles som mer dynamisk.

### 3.3 Analysere en utstilling

En utstillingsanalyse kan gi bedre innsikt og forståelse for utstillingens oppbygning, struktur og budskap. I artikkelen “The devil is in the detail” av Stephanie Moser forklares det hvilke komponenter man kan finne i en utstilling. Hun forklarer også hvilke elementer og faktorer man bør se etter i en eventuell analyse. I tillegg kommer hun med spørsmål man kan stille for å lettere undersøke en utstilling. Arkitektur er ikke bare et bygg som utstillingen holder til i, men er også det første inntrykket som besøkende får. Besøksopplevelsen starter allerede før man har entret bygget. Hvordan relaterer arkitekturen historisk og kulturelt til visningen? Design, farge og lys er også viktige deler ved en utstilling, et svakt belyst rom kan gi en følelse av undring og kan definere gjenstand eller samling som mystiske og interessante. Hvilke typer lyssetting har blitt sørget for i utstillingen?<sup>23</sup> Det er slike spørsmål som blir gitt gjennom artikkelen.

I analysen vil jeg bruke noen av utstillingsprosessredskapet Brillantens utstillingselementer. Brillanten er et arbeidsredskap som er utviklet av utstillingsprodusent og historiker Hans Henrik Appel og retoriker Signe Hegelund for bransjeorganisasjonen Organisationen Danske Museer, som et praktisk redskap som skal gi de forskjellige fagkulturene, som er en del av en utstillingsprosess, et felles språk.<sup>24</sup> De ti elementer inkluderer: Innhold, mottaker, kontekst, avsender, gjenstander, design, oppbygning, språk, medier og supplement. Det er et redskap, men ikke en analyse i seg selv. Den synliggjør elementer man finner i en utstilling, som

---

<sup>21</sup> Olsen (2000) *Bilder fra fortida?* 26

<sup>22</sup> Olsen (2000) *Bilder fra fortida?*, 13-30

<sup>23</sup> Moser (2010) *The devil is in the detail*, 23-26.

<sup>24</sup> Jensen, Sofie E. "Udstillingsanalyse af form og Indhold". I *Museumsutstillinger: Å forstå, skape og vurdere natur- og kulturhistoriske utstillinger*, redigert av Hege Børrud Huseby & Pia Cederholm. Trondheim: Museumsforlaget, 2017, 333-352.

sammen skaper selve utstillingen. For det er ikke kun de utstilte gjenstandene som skaper budskapet i utstillingen, men den sammenflettede helheten.<sup>25</sup> Den inkluderes fordi den gir god oversikt over elementer å ta i betraktning i en analyse, og hvordan de er sammenkoblet. Utstillingsanalysen vil først bestå i en beskrivelse av utstillingen. Det vil så bli sett på ulike former for utstillingselementer og andre midler for formidling. Til sist vil det bli gjort en diskusjon om funnene og konklusjon for hvordan museets formidler samisk kulturarv.

---

<sup>25</sup> Børrud Huseby & Cederholm (2017), Museumsutstillinger, 49.

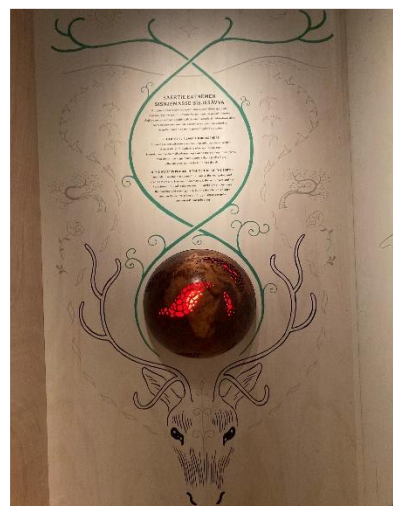
## 4. Utstillingsanalyse

«Det meste som er skrevet om oss sørsamer gjennom historien, har blitt skrevet av andre. Nå forteller vi vår egen historie»<sup>26</sup>. Det første som kommer opp om Saemien Sijte hovedutstilling Gïejide Goerebe – vi følger sporene er setningen over. Utstillingen ble åpnet 23 oktober 2022 og skal stå til den 31 desember 2025. Den handler om sørsamisk historie og tradisjoner. Som museet skriver på nettsiden til utstillingen har sørsamisk historie oftest blitt fortalt av andre, men denne utstillingen lar sørsamene fortelle sin egen historie selv. Utstillingen går ut på å følge sporene etter samisk tilstedeværelse som er funnet gjennom arkeologi og historiske kilder, i tillegg til tradisjoner, joik og muntlige fortellinger.<sup>27</sup>

### 4.1 Gïejide Goerebe – vi følger sporene

Utstillingsrommets inngangsparti er omringet av en høy halvsirkelformet skjerm. På den vises en film av reinsdyr som traverser rundt i en innhegning på vinteren med svak lyd av bjeller som klinger fra høyttalerne. Man kommer med engang inn i den samiske kulturen, med reindrift som det første man ser. Utformingen forhindrer publikum fra å se noe annet enn skjermen. En åpning til venstre leder til resten av utstillingen. Utstillingsrommet er stort, langt og med høyt tak. Her kan man velge hvilken retning man vil ta. Høyre med håndverk og klede eller venstre med tidslinje. Utstillingen er satt opp slik at man kan følge en kronologisk helhet eller man kan gå dit man ønsker. Kronologisk starter man med skapelsesmyten og tidslinjen følger videre til trommer, den usynlige kraft, gamma og fortellinger, før man går videre til håndverk, klede, språk og identitet. Det er ikke noe tematisk overskrift ved seksjonene, men man kan likevel se på illustrasjonene, tekstene og gjenstandene for å forstå hva som er tema for hver seksjon.

Utstillingen har benyttet mange former for å skape formidling. Det er mange bilder, illustrasjoner, gjenstander og rekvisitter gjennom utstillingen. Før tidslinjen er det en trevegg med en tegning av et reinsdyr med store gevirer med tekst mellom. Teksten forteller om skapelsesmyten og litt



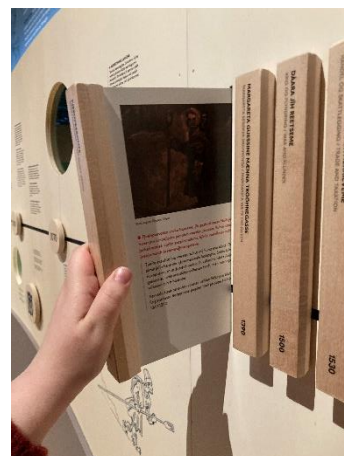
Figur 1. Illustrasjon og tekst om den samsike skapelsesmyten med reinsdyret Jumpelle og vuenjele, ungsimla.

<sup>26</sup> Saemien Sijte (u.å.) Gïejide Goerebe – vi følger sporene

<sup>27</sup> Saemien Sijte (u.å.)

nedenfor er en bronseformet kule som blinker rødt innvendig og framstiller hjertet som er gjemt dypt inn i jordas indre.

*Tidslinjen* er en kronologisk oversikt over historie og hendelser som har skjedd i det samiske miljøet. Den starter over 120.000 år f.v.t og til ca. 2017. Runde brikker viser årstall lagt oppå en svart strekk som forestiller tidslinjen. Det er brukt tegninger, illustrasjoner, bilder, gjenstander og lyd til å visualisere historien. For eksempel er det ristning av en figur i veggen knyttet til funn av helleristninger på. Det er også små glassvinduer med gjenstander som skiferspiss man kan se inn på. Det er også flere treplater som kan dras ut av veggen. Disse inneholder flere historiske hendelser og litt mer utdypende informasjon som for eksempel handel og skattelegging, samiske graver og



Bilde 2. Treplater som kan dras ut av tidslinjeveggen med informasjon om ulike hendelser og tidsepoker.

svartedauden. Grunnen til disse treplatene er nok fordi at det ikke er plass for alt på tidslinjeveggen, men det gir også publikum en mulighet til å lese og fordype seg i det som interesserer dem personlig. Det er også flere illustrasjoner av gammer, ildsted, reinsdyr, mennesker i samisk folkedrakt, og flere andre illustrasjoner. I tillegg til disse tingene på veggen, er det også enkelte skuffer plassert litt under på siden av veggen. Disse kan publikum dra ut og i dem er det noen gjenstander som osteform, melkesil og melkekagge. Det er også en øretelefon festet til veggen, med den kan man lytte til historien om Snøfrid og Harald Hårfagre, historien forteller om Snøfrid av samisk ætt som giftet seg med Harald Hårfagre.



Figur 3. En bjørn som står over en rituell bjørnegrav med skjellett i og runde brikker med ulike samiske navn for bjørn.

Dette viser det er en del ulike elementer publikum kan konsentrere seg om, enten det er å høre på en historie, lese i treplatene, se på illustrasjoner og lese om hendelser, det er veldig mye som kan fange interessen hos de besøkende.

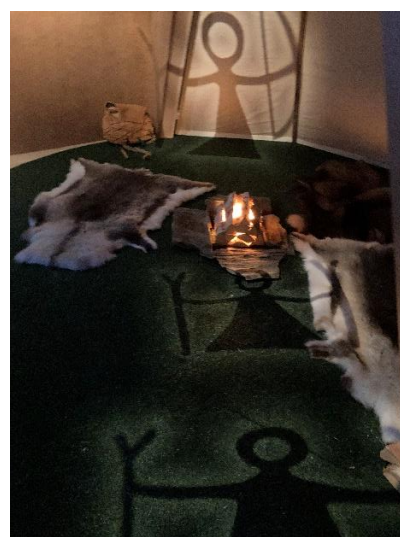
*Den usynlige kraft*-seksjonen er neste. Her er en vegg med en illustrasjon av et landskap. I den er det tre luker med ordene: Bissie, Giervie og Næjtie. Åpner man Bissie-luken ser man en ring knyttet til en tråd hengende i en åpning i veggen. På andre siden ser man en liten del av en utstoppet bjørn. På innsiden av luken er det informasjon om Bissie, som beskrives som en usynlig kraft som trommer, bjørn,



offerplasser og kvinner i fertil alder har. På andre side av veggen møter man bjørnen og dens tradisjonelle plass i samisk tro. Bjørnen står over en bjørnegrav sammen med mange brikker med forskjellige kallenavn for bjørn langs kanten av platået. Skilt informerer om at i eldre tider fikk bjørnen en rituell begravelse etter jakta, som ligner måten mennesker blir begravet på. I samisk tradisjon og mytologi har bjørnen en spesiell plass: den er klok, forstår menneskespråk og fordi den ikke skal forstå at man snakker om den har den fått mange kallenavn. De ulike kallenavnene er på brikkene langs kanten.

Avskilt fra resten av utstillingen er det et lite rom. Her inne er det et område som viser innsiden av en gamme. Innredet med et bål av stablede vedkubber og led-lys som pulserer og lager en illusjon av glør, reinsdyrskinn rundt bålet og symboler av urmoderens døtre som blir kastet fra en lyskaster. Et lite skilt til siden forteller at det var viktig med orden i gamma og det var derfor viktig at alle, selv hunden hadde sine faste plasser. I rommet er det i tillegg en tv-skjerm på veggen og i taket en sirkelformet stjernehimmel. Det føles nesten som et mini planetarium. Til høyre for tv-skjermen kan man velge mellom to visninger:

Skapelsesmyten og den himmelske jakt. Skjermen vil da fortelle om de forskjellige historiene. Til venstre for skjermen er det knapper med ulike symboler ved siden av. Trykker man på disse vil takskjermen med stjernehimlen tydeliggjøre stjernebildet til symbolet man trykker på. Dette er i tilknytning til den himmelske jakt-historien. I tillegg er det krakker man kan sitte



Figur 4. Innsiden av en gamme med reinsdyrskinn, "bål" og symbol av de tre kvinnelige helperne som vokter hvert sitt område i gamma: Saaraahka, Oksaahka og Jeksaahka.



Figur 5.. Gjenstander fra håndverkseksjonen i høye glassmontre og skuffer

på. Det gir mulighet for å sitte og hvile eller man kan bare nyte atmosfæren som gamma gir.

*Håndverk, folkedrakt og identitet*, er den siste delen av utstillingen. Denne avdelingen viser fram tradisjonelt samisk håndverk. Blant annet skoband, kniv, beltetasje, kurver, hatter/luer og sekker. Det meste er oppbevart i et stort glassmonter som dekket hele veggen. Noe er i skuffer som publikum kan dra ut og se nærmere på. Gjenstandene er nummererte så man kan finne hvilken gjenstand som er hvilket

nummer på et lite skilt. Det gjorde gjenstandene systematisk oversiktlig og lett å finne. I et annet glassmonter i rommet, vises tre forskjellige tradisjonelle samiske folkedrakter; en for dame, to for herrer. Folkedrakten kalles for kofte, og i glassmonteren vises de med alle tilbehør som er tilknyttet koften: belte, lue, sko, mm. Man kan gå rundt for å se den i flere vinkler. Det gir rom og mulighet til å se nærmere på hver av dem uten å måtte stå i mye kø om det er flere besøkende rundt.

Nå er det blitt gitt en beskrivelse av utstillingens hoveddeler. I tillegg til disse delene er utstillingen prydet med andre mindre deler. Et treverk som ser ut som en innhegning ved siden av tidslinjen med bilder fra mer moderne reindrift. Bilder med snøskutere, og reinsdyrmerking. En tv-skjerm viste en filmvideo av reinsdyrmerking I tillegg er det tilbehør som tau, reinsdyrgevir og drone som henger i taket over gjenstandene. En annen del som står litt for seg selv, er en lyttestasjon, hvor man kan høre på joik og velge mellom person, dyr og naturjoik. Utstillingen byr på mange områder om både sørsamisk historie, tradisjon og kultur. En av de mest merkelige gjenstandene i utstillingen er Folldalstrommen.

## 4.2 Trommen



Figur 6. Folldals/Frøyningsfjelltromma

I sitt eget rom unna resten av utstillingen ligger Folldals/Frøyningsfjelltromma. Trommen ble i 2023 gitt tilbake til det sørsamiske samfunnet etter å ha vært i Tyskland siden 1837. Den var en av flere trommer som ble beslaglagt i 1723 av prest Thomas Von Westen<sup>28</sup>.

Rommet er mørkbelagt med svarte vegger, og de eneste lyskildene er i et stort glassmonter som inneholder trommen. Rommet har i motsetning til resten av utstillingen ingen skrift på veggene. Informasjon og fortelling om trommen er ved døråpningen før man trer inn. Trommens rolle og viktighet kommer veldig tydelig fram, selv uten tekst, bilder og rekvisitter. De har latt trommen tale for seg selv og benyttet lys og farger for å framheve rollen trommen har. Svakt belyste rom kan gi en følelse av forundring og kan gi gjenstander eller samlinger en mystiske og spennende.<sup>29</sup>

<sup>28</sup> Kleveland, Guro (2023) "Frøyningsfjelltromma har kommet hjem"

<sup>29</sup> Moser (2010) The devil is in the detail, 26.

Noe som samsvarer vel i dette rommet. Trommen har fokus og ingenting tar fokus vekk fra trommen.

På baksiden av glassmonteren er det en mindre tromme, trommehengere og visere som tradisjonelt er festet til trommen. Her ser man altså en gjengang og helhet i rommet. I glassmonteren er det ikke like mørkbelagt og lysene er ikke like dempet som i første glassmonter. Dette er nok fordi Folldalstrommen er det første som møtte publikum når man gikk inn, og fordi det er høydepunktet i rommet. Utstillingen har brukt lyskilder som indikatorer på hva man som publikum bør se ekstra nærme på.

Folldals/Frøyningsfjelltromma er prydet av symboler. På utsiden av rommet er det en maskin stasjonert. Den gir publikum mulighet til å lære mer om trommen og samtidig kunne ta litt mer del i utstillingen. Maskinen er delt i to skjermer hvor den på venstre siden har ulike symboler fra trommen og den høyre siden har forklaring av de ulike symbolene. For å framheve hvilket symbol som er hvem, kan tilskuer trykke på høyre skjerm og venstre skjerm skaper en gylden glorie rundt symbolet man vil lære mer om.

## 5. Diskusjon

Dette er oppgavens avsluttende kapittel, den omhandler en diskusjon om oppgavens problemstilling: hvordan formidles sørsamisk kulturarv gjennom Saemien Sijte sin hovedutstilling Giejide Goerebe – vi følger sporene?

### 5.1 Utstillingskomponenter

I Stephanie Mosers artikkel ”The devil is in the detail” beskrives arkitektur, lokasjon, rom, design, budskap og utforming som viktige komponenter å tenke på under utstillingsplanleggingen<sup>30</sup>. Moser hevder at besøksopplevelsen begynner allerede når man nærmer seg og går inn i museet<sup>31</sup>. Dette virker til å stemme ganske bra, da bare reisen til å komme seg til museet ble en del av opplevelsen. Museet er lokalisert i et skogholt i Snåsa kommune, omgitt av skog ved Snåsavatnet. Når man ankommer museumsbygningen, møter man frisk og god luft i hjertet av det sørsamiske området. Museumsbygningen er laget av treverk, en gjenganger i hele bygget. Allerede på vei mot utstillingen blir man møtt med en følelse av natur og åpenhet. Det er altså flere komponenter og faktorer som spiller inn for besøksopplevelsen før utstillingsrommet, disse komponentene er dermed med på å forme éns oppfatning og inntrykk. Selve utstillingsrommet er formet for å gi publikum mulighet til å bevege seg rundt. Under besøket var det flere mennesker i rommet og rommet ga plass for å kunne gå forbi hverandre uten at noen form for kontinuitet eller kronologisk rekkefølge ble ødelagt. Rommet ga en åpenhet som ga mulighet for frie tøyler. Har man ønske om å se på håndverk kan man gå til den seksjonen først, dersom man trenger å sitte kan man finne et sete i gamma-seksjonen. Det gir publikum mer valgfrihet og forhindrer at man føler at man går opp på hverandre. Men selv om fleksibilitet er en meget god faktor å ha, så utgjør ikke det utstillingens formidling. Det som er med på å formidle sørsamisk kulturarv er heller de elementer og virkemidler som farge, lys og utstillingens design. Utstillingen er designet for å gi kontekst og gi rom for at publikum skal kunne visualisere og forestille seg budskapet, fremfor å bli fortalt gjennom tekst og lyd.

Men hvorfor er designet så viktig? Hadde museet valgt en annen utforming, andre farger, annet fargebruk, annerledes oppsett så ville man ha et helt annet inntrykk av utstillingen enn den som eksisterer. Moser beskriver utformingen, på engelsk layout, som:

---

<sup>30</sup> Moser (2010) The devil is in the detail, 24-30

<sup>31</sup> Moser (2010) The devil is in the detail, 24

” Strategies for the placement of displays within the exhibition space can render entire collections as relics and trophies or as illustrative aids in a historical narrative. For instance, certain display environments can see objects acquire a passive role, appearing as inanimate documents in a teleological account of cultural progress, while others can elevate them to be more active participants in the exhibition message”<sup>32</sup>

Under utstillingsbesøket var det tydelig noen gjenstander har en mer tilbaketrukket rolle, mens andre har en mer «aktiv» deltakelse i utstillingen. I tidslinje-seksjonen, er det noen gjenstander som har blitt plassert i veggen med kun et lite glassvindu som publikum kan se inn på. I denne seksjonen blir formidlingen av budskapet lagt mer inn i de visuelle virkemidlene og teksten, dette gjør gjenstandene i tidslinjen litt mer diffust og «passivt», fordi de forsvinner litt i mengden, de har klart en viktig funksjon som en helhet til utstillingen og seksjonen, derimot har de fått en mer passiv rolle enn enkelte andre gjenstander i utstillingen. Det er nok derfor utstillingen har plassert Folldalstrømmen i et eget rom. Det hindrer den fra å gli inn i mengden, og får dermed mer fremtredende deltakelse i utstillingen. Dersom trommen hadde stått i en av de andre seksjonene som håndverk, kan det godt tenkes at besøkende hadde sett mindre på den, fordi den kanskje ville ha blandet seg med de andre gjenstandene. Derfor er det en smart manøver å plassere trommen i et eget rom for å kunne vise at denne trommen har en viktig rolle. Utstillingsanalysen viser oss derfor at noen gjenstander har en mer viktig og aktiv rolle i utstillingen, enn noen gjenstander. Det er ikke nødvendigvis fordi noen er lite viktig, men at man ønsker å fremheve enkelte gjenstander mer, gjerne fordi man ønsker å formidle denne gjenstanden sin historie.

## **5.2 Virkemidler: visuell, lys, farge**

Virkemidler som fargebruk, lyssetting og visuelle virkemidler har like stor betydning for opplevelsen som utstillingskomponentene. I tillegg til dem er det flere gjenstander som er med på å få frem budskapet i de forskjellige tekstene. På tidslinjeveggen fortelles det hvordan pelsverk var topp mote i Europa rundt år 1500, hvor samene er spesialister på småviltjakt og med kunnskap om fangstredskaper og skinnberedning. Over teksten er det en jakt-pil som er plassert ved siden av teksten om småviltjakt og det setter gjenstanden og teksten i en helhetlig kontekst til hverandre. På siden av den igjen er det en illustrasjon av en som jakter med en pil og bue. Denne illustrasjonen er et eksempel på et visuelt virkemiddel.

---

<sup>32</sup> Moser (2010) The devil is in the detail, 27

Det er flere illustrasjoner, tegninger, fotografier og filmer som lar publikum visualisere og sette kontekst på innholdet. Ta helleristninger i tidslinja som eksempel, teksten informerer om funn av helleristninger ved Bøla-elva, ved siden av er det laget en graving som skal forestille en av helleristningene som ble funnet. Visuelle virkemidler hjelper å sette innhold i kontekst sammen med teksten. Ole Strandgaard nevner i *Museumsbogen* at mennesker drar på utstillinger for å se. Man skal oppleve utstillingen, både innhold og budskap uten å måtte forholde seg til altfor mye tekst<sup>33</sup>. Dersom en utstilling ikke inneholder noen former for visuelle virkemidler så kan egentlig publikum heller lese innholdet i utstillingen i en bok eller artikkel. På en museumsutstilling er det å se og oppleve gjennom syn er det som trekker besøkende. Det er derfor ikke så rart at Gjeijde Goerebe benytter seg av mange former for visuelle virkemidler. For eksempel boplasser, hvor tidslinjeveggen har tegninger av bål med tekst om bo og bål plasser som ble brukt av samene i tiden rundt f.v.t og til litt etter vår tidsregning. Det er med på å gi inntrykk av fortiden og sette det i kontekst for å la publikum lettere forstå historien. Derimot er det ikke kun de visuelle virkemidlene som bidrar til å skape formidling. Lys og fargebruk har også stor betydning.

Hele utstillingsrommet har mørke og svarte vegger, gulvet er av treverk. Seksjonene har egne vegger og skiller seg derfor fra de svarte veggene. Lys brukes for å sentrere seksjonene, tidslinja er den mest opplyste og som publikum blir litt automatisk trukket mot først. Som nevnt i beskrivelsen av tromme-seksjonen er det i motsetning til resten av utstillingen, ingen bilder eller illustrasjoner, trommen taler for seg selv. Lysene som brukes her inne er mye mer dempet enn resten av utstillingen og er med på å skape en stemning og fokus rettet mot trommen. Stephanie Moser beskriver (i” The devil is in the detail”) at dempede lys og mørke farger er med på å skape en mystikk og undrende følelse.<sup>34</sup> Dette stemmer nok ganske bra, for tromme-seksjonsrommet ga en veldig mystisk, eller kanskje mer majestetisk følelse.

Trommen har en sterk tilknytning til sørsamisk tradisjon og kultur. Det er derfor både logisk og smart å la den stå for seg selv og la lyskilden i rommet være kun rettet mot trommen. Lysbruk er derfor med på å understreke en gjenstands viktighet. Farger kan også gi assosiasjoner for innholdet og budskapet. Håndverkseksjonen har for det meste svarte vegger, men det kan også komme av at montrene er svarte og er så høye at de dekker hele veggen. Det er veldig mange gjenstander i de høye montrene og er nok derfor det er betraktelig mye

---

<sup>33</sup> Strandgaard (2011) *Museumsbogen*, 226

<sup>34</sup> Moser (2010) *The devil is in the detail*, 26

mørkere i denne seksjonen enn noen av de andre. Tidslinjeveggen har for eksempel veldig mye mer lys enn håndverkseksjonen, men den har også mindre gjenstander som står fram. Til venstre derimot er det blitt brukt bilde av en granskog, grønt og frodig og som skaper litt kontrast i forhold til at det er ganske mørkt i denne delen av utstillingen. Det gir også assosiasjoner til natur, som er en gjenganger i hele utstillingen. Man kommer seg ikke unna naturfølelsen og dette er fordi sørsamisk tradisjon, historie og kultur har en sterk tilknytning til naturen, med den mest kjente er reindriften. Derfor er det naturlig at de har brukt treverk i gulvet og når man går inn lukter man godt treverket. Fargene er naturlige og for det meste jordfarger i en mer lysere tone.

Noen vil kanskje hevde at disse virkemidlene er trivielt og at det er budskapet i tekstene som er det som skaper assosiasjoner og er det som er vesentlig ved utstillingen. Men som tittelen til Moser sier ”The devil is in the detail”, det er detaljene som farger, lysbruk, rekvisitter, posisjoner, helhet, utforming, rekkefølge og rom er alle med på å skape utstillingsopplevelsen.

### **5.3 Bilder fra nåtiden**

I samiske utstillinger-delen av denne oppgaven ble det beskrevet litt om Bjørnar Olsen sine utstillingsanalyser. I artikkelen ble de tre samiske utstillingene han analyserte beskrevet som å inneholde lite grad av utvikling og forandring. Beskrivelsen tilsa at museene fortsatt formidlet det tradisjonelle samiske liv og kultur, med lite grad av forandring og utvikling. Dette tilsvarer derfor en ganske lik fremstilling som de norske museene på 1800-tallet hadde. Det betyr at selv om de samiske institusjonene overtok formidlingsarbeidet av samisk kultur og historie, bidro det til lite grad av alternativ representasjon.

I motsetning til de utstillingene Olsen analyserte viser Giejjide Goerebe-utstillingen både forandring og utvikling. Det er flere deler av utstillingen som viser dette. Man kan finne kontraster fra reindriftskulturen mellom fortiden og nåtiden. For eksempel gjennom bilder og film på tidslinjeveggen av sørsamer som står på ski og ikledd klær av pels på vinteren i forbindelse med reinsdyrdriften, i kontrast til moderne reindrift-seksjonen med bilde og film av snøskutere, motorsykkel, mennesker i kjeledress, og drone som henger over seksjonen. Det er dermed noen endringer som har kommet gjennom årene som reindriftskulturen har utviklet seg. Spesielt ser man dette i transportmetode, klesbruk og verktøy, som dronen. Forskjellene er kanskje små, men det viser at kulturen utvikler seg og er ikke kun fremstilt og formidlet i fortiden, men også hvordan den er i dag.

I tidslinjen formidles ikke bare om hva som har skjedd, men også hvordan ting har forandret seg. Som at Sametinget blir opprettet, hvor det fortelles at etter mange år kamp fikk endelig samene eget parlament, med folkevalgte fra hele Norge. Det viser en endring fordi det ikke tidligere hadde vært mulig å opprette et eget parlament. Kong Harald V av Norge kom i 1997 med en offentlig beklagelse for uretten samene ble påført av den norske stat, dette viser en endring fordi maktoverhodet til staten som utførte undertrykkelse over samene ber om unnskyldning, dette viser derfor en holdningsutvikling mellom Norge og samene, som dermed går i en mer positiv retning.

Dette er noen av elementene i utstillingen som viser at det har skjedd en utvikling og forandring. Sammenligner man med de norske museene som hadde formidlingsansvaret av samisk historie og kulturarv er det tydelig i denne utstillingen at det har forandret seg. Man får et helt annet bilde av samene og det samiske samfunnet. Dette kan nok til en viss grad skyldes at det er samiske institusjoner som har overtatt formidlingsansvaret. Det har gitt det samiske samfunnet kontroll over perspektiv og formidlingsmetode, og dermed mulighet til å fortelle sin egen historie. Men det blir feil å hevde at utstillingen er anderledes kun fordi ansvaret har blitt overført til de samiske institusjonene. Utstillingene Olsen kritiserte på 90-tallet var også samiske institusjoner, men de viste til liten grad av utvikling og forandring fra de norske museene. Gjevide Goerebe-utstillingen viser derimot hvordan de samiske institusjonene har endret hvordan de formidler på. Det kan se ut som at de har tatt eierskap til hvordan å formidle egen kultur og historie, altså hvordan man tenker rundt og ønsker å formidle det samiske. Denne endringen har dermed bidratt til å skape en mer dynamisk utstilling ved Gjevide Goerebe-utstillingen.



## 6. Konklusjon

Hvordan formidler Saemien Sijte sørsamisk kulturarv gjennom sin utstilling Gïejide Goerebe – vi følger sporene? Gjennom et helhetlig og gjennomtenkt tema som belyser flere aspekter ved sørsamisk tradisjon og kultur gir utstillingen mulighet til å fordype seg i temaet.

Gjenstander, tekst og en rekke andre utstillingsvirkemidler bærer museets formidling i denne utstillingen. På hver sin måte er de med på å belyse historie og kultur. Gjenstandene bidrar til å vise frem autentiske samiske gjenstander, mest fra håndverkstradisjonen. De lar publikum se hvilke gjenstander som er viktig og verdifulle for kulturen og samfunnet. Det er flere virkemidler i utstillingen; illustrasjoner, lyssetting og fargebruk er de som er beskrevet mest om. Illustrasjoner står ved siden av tekstene og lar publikum sette mer kontekst på innholdet ved å skape et visuelt «bilde». Farge lager kontrast mot de mørke veggene med lysere toner på veggene, foruten håndverksseksjonen. Lys leder publikum og gjerne setter stemning på det de lyser mot. Svake lys kan lage en mystisk stemning, mens mye lys kan skape en mer fokusrettet stemning. Avsluttende kan man se på tekstene og historiefortellingen i dem. Tekstene er i bunn og grunn den som forteller om historien, kulturen, tradisjonen og troen i utstillingen. Teksten står gjerne ved siden av illustrasjoner og forteller noe i sammenheng med illustrasjonen eller bildene. Teksten hjelper derfor å sette kontekst på de visuelle virkemidlene, noe som kunne ha vært vanskeligere dersom bildene kun sto alene, uten noen tekst. Det som også var bemerkverdig med historiefortellingen er at i motsetning til utstillinger som forsøker å være objektive og nøytrale i forhold til tema de forteller om, så bruker Gïejide Goerebe en personlig og nærliggende ordbruk som "vår historie" og "vi arbeider med hendene". Ordbruken lager derfor en mer nær og personlig form for formidling. Det er med på å gi en mer følelsesmessig tilknytning til publikum, istedenfor at det blir objektivt og distansert.

Det som har gjort denne utstillingen så viktig er den lar sørsamene fortelle sin egen historie og kultur på sine egne premisser.

## Litteraturliste

Huseby, Hege & Cederholm, Pia. "Introduksjon" I Museumsutstillinger: Å forstå, skape og vurdere natur-og kulturhistoriske utstillinger, redigert av Hege Børrud Huseby og Pia Cederholm Trondheim: Museumsforlaget, 2017.

Jensen, Sofie E. "Udstillingsanalyse af form og Indhold." I Museumsutstillinger: Å forstå, skape og vurdere natur-og kulturhistoriske utstillinger, redigert av Hege Børrud Huseby og Pia Cederholm Trondheim: Museumsforlaget, 2017.

Klevland, Guro. "Frøyningsfjelltromma har kommet hjem". *Ballade.no*. 3. november 2023 <https://www.ballade.no/musikkhistorie/froyningsfjelltromma-har-kommet-hjem/>

Mathisen, Sofie Opdahl. «Samer- et folk uten forhistorie? En analyse av samiske museers utstillinger med vekt på hvordan samisk forhistorie presenteres i utstillingene.» *Nordisk museologi*, no. 2 (2011): 132-145. DOI: <https://doi.org/10.5617/nm.3135>

Meld.st. nr. 23 (2020-2021). *Musea i samfunnet: tillit, ting og tid*. Oslo: Kulturdepartementet. <https://www.regjeringen.no/no/dokumenter/meld.-st.-23-20202021/id2840027/>

Moser, Stephanie. "The devil is in the detail: Museum displays and the creation of knowledge". *Museum Anthropology*, Vol 33, (april 2010): 22-32. DOI: 10.1111/j.1548-1379.2010.01072.x

Naob (U.å) Det norske akademis ordbok. Formidle. <https://naob.no/ordbok/formidle>

Olsen, Bjørnar. "Bilder fra fortida? Representasjoner av samisk kultur i samiske museer" *Nordisk Museologi*, no. 2 (Januar 2000): 13-30. DOI: <https://doi.org/10.5617/nm.3561>

Saemien Sijte. (U.å) Om Saemien Sijte: Historikk. <https://saemiensijte.no/om-saemien-sijte/historikk/>

Sametinget. (2020). *Prinsipper for sametingets museumspolitik*. Sametingets nettsider. [https://sametinget.no/\\_f/p1/i0fc42fe4-afb4-40b2-9364-6cf7c51f4503/prinsipper-for-sametingets-museumspolitik-2020.pdf](https://sametinget.no/_f/p1/i0fc42fe4-afb4-40b2-9364-6cf7c51f4503/prinsipper-for-sametingets-museumspolitik-2020.pdf)

Strandgaard, Ole. *Museumsbogen: Praktisk museologi*. Højbjerg: Forlaget Hikuin, 2011.

## **Figurliste**

Figur 1. Skapelesmyten

Figur 2. Treplater i tidslinjen

Figur 3. Bjørn og rituell grav

Figur 4. Gamma og de tre kvinnelige hjelpere

Figur 5. Gjenstander i håndverkseksjonen

Figur 6. Folldals/Frøyningsfjellstromma

Alle bilder er tatt av den 22 februar 2024 av Ann Helen Syversen.

